

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

СОКОЛОВОЇ Дарини Костянтинівни

«ЦЕРКОВНИЙ ЖИВОПИС ПОЛТАВЩИНИ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ: СТИЛІСТИКА, ІКОНОГРАФІЧНІ ТА ТЕХНІКО- ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ»

(науковий керівник – доцент кафедри реставрації станкового і монументального живопису Харківської державної академії дизайну і мистецтв, кандидат мистецтвознавства Шуліка В'ячеслав Вікторович),
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дисертації

Подана до захисту дисертація **«Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» Соколової Дарини Костянтинівни** – ґрунтовне комплексне дослідження церковного живопису Полтавщини.

Актуальність дисертації не викликає сумнівів, адже здобувачка вводить до наукового обігу велику кількість нових пам'яток церковного мистецтва Полтавщини XVII – початку XXI століття та аналізує їхню стилістику, іконографічні і техніко-технологічні особливості, які формували регіональну традицію. Важливість дослідження зумовлена браком ґрунтовних праць із церковного живопису Полтавщини, без якого неможливо виявити закономірності розвитку мистецтва в інших регіонах України.

Теоретичне значення праці полягає в тому, що її результати можуть бути інтегровані в освітні програми, зокрема в лекційні курси з історії українського мистецтва, іконографії, техніки і технології живопису.

Вагомою перевагою дослідження є залучення розлогої джерельної бази, поданої в межах трьох основних груп, серед яких: *музейні колекції України*, де зберігаються зразки сакрального мистецтва Полтавщини; *польові дослідження*, які були зібрані під час експедицій територією Полтавщини; *архівні фотоматеріали та записи*, які надають цінну візуальну і документальну інформацію про сакральне мистецтво досліджуваного регіону. Завдяки опрацюванню великого корпусу джерельної бази та ілюстративного матеріалу

дослідниці вдалося ввести до наукового обігу маловідомі твори іконопису і церковного монументального мистецтва та реконструювати цілісну картину розвитку церковного мистецтва на території Полтавщини XVII – початку XXI століття.

Відповідно до обраних об'єкта і предмета дослідження в науковій праці чітко сформульовано **мету**, яка полягає у визначенні стилістичних, іконографічних і техніко-технологічних особливостей церковного живопису Полтавщини XVII – початку XXI століття, а також побудові цілісної картини його розвитку в регіоні.

Окремо слід відзначити запропонований здобувачкою поділ історіографії на шість етапів за хронологічним принципом.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їхньої достовірності й новизни

Наукова новизна дослідження Дарини Соколової формується в процесі дотримання обраних методологічних позицій, що в результаті дало змогу здобувачці сформулювати аргументовані положення і висновки.

У дисертації вперше виявлено та введено до наукового обігу нові пам'ятки церковного мистецтва Полтавщини, зокрема розписи Богоявленської церкви в с. Обознівка, низку ікон XIX – початку XX століття, виявлених у приватних колекціях та церквах; зібрано та систематизовано науковий матеріал щодо церковного живопису Полтавщини XVII – початку XXI століття; здійснено типологізацію ікон, виявлених у цьому регіоні; з'ясовано характерні іконографічні та техніко-технологічні особливості ікон і введено до наукового обігу нові іконописні центри, які існували на території Полтавщини, зокрема іконописний осередок у с. Манжелія. І найголовніше, здобувачкою вперше побудовано цілісну картину розвитку церковного мистецтва Полтавщини.

Поставлене в дисертації наукове завдання успішно виконано, здобувачка повною мірою оволоділа методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

За своїм змістом дисертація здобувачки Соколової Дарини Костянтинівни повністю відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено в п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії

та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація Соколової Дарини Костянтинівни є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертації на текстові збіги, можна зробити висновок, що дисертаційна праця є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату і запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертацію написано українською літературною мовою, у викладенні матеріалу дотримано логічної послідовності і чіткості.

Структура дисертації охоплює всі аспекти поставленої проблеми: її історіографічну, методологічну і джерельну бази (розділ I); іконографічні та стилістичні особливості церковного мистецтва Полтавщини (розділ II); монументальні розписи церков Полтавщини (розділ III).

Обсяг основного тексту дисертації становить 219 сторінок. Список літературних джерел налічує 160 позицій. У додатках до дисертації подано 120 ілюстрацій.

У вступі Дарина Соколова передусім визначає актуальність дослідження, предмет, об'єкт, мету і завдання наукової праці. Здобувачка представляє структуру дисертації, повідомляє про здійснену апробацію.

Стосовно змістового наповнення дисертації та провідних векторів її реалізації слід насамперед зазначити, що дослідниця, вивчаючи запропоновану тему, використовує широкий спектр методів та принципів дослідження, які базуються на комплексному підході, зокрема здобувачка застосовує іконографічний, компаративний, архівний, історичний підходи, використовує методи польових досліджень, методи систематизації і типологізації, а також художньо-технічний аналіз. Крім цього, дисертантка послуговується неінвазійними методами дослідження творів мистецтва, зокрема оптичними та фотографічними, а також здійснює дослідження в ультрафіолетовій та інфрачервоній ділянках спектра.

У першому розділі дисертації Дарина Костянтинівна досить ґрунтовно та розлого аналізує історіографічні джерела, пов'язані з темою дисертації,

поділяючи їх на кілька етапів. Дисертантка акцентує увагу на тому, що чимало пам'яток Полтавщини, включно з музейними експонатами, досі залишалося поза увагою науковців. Аналізуючи історіографію, здобувачка доходить висновку, що на сьогодні досі не сформовано цілісної картини розвитку церковного живопису Полтавщини.

Надзвичайно важливим у плані наукової новизни є розділ другий, у якому здобувачка досліджує загальний розвиток іконопису на Полтавщині XVII – початку XX століття та поділяє його на кілька історичних періодів. У цьому ж розділі дослідниця подає інформацію про діючі в першій чверті XX століття на теренах Полтавської губернії іконописні осередки. Важливим для мистецтвознавчої науки є аналіз іконографічних, стилістичних і техніко-технологічних особливостей іконопису Полтавщини, визначення типологізації форм іконних дощок.

Третій розділ дисертації теоретично важливий з огляду на аналіз розвитку монументального мистецтва Полтавщини в контексті суспільно-релігійних процесів XVII – початку XX століття. Заслуговує на увагу окреме дослідження, присвячене іконографічним програмам монументальних розписів художника-іконописця Олексія Яковича Сокола.

Перевагою запропонованого дослідження є спростування виявлених фактів, зазначених в архівах Кременчуцького краєзнавчого музею, зокрема в “Історичних записках всесоюзного об’єднання “Архпроект”, творчої архітектурно-проектної майстерні “Київархпроект” (1988) щодо виконання іконописних робіт в Обознівській церкві художниками Олександром Мурашком та Іваном Соколовим. Дисертанткою було доведено, що разом із Олександром Мурашком над розписами Богоявленської церкви працював Олексій Сокіл. Здобувачка наводить аргументи, які свідчать, що стилістика розписів цієї церкви подібна до розписів Віктора Васнецова з Володимирського собору в Києві. Олексій Сокіл особисто був знайомий із Віктором Васнецовим, творчість якого справила на нього великий вплив. Цей факт є відкриттям для мистецтвознавчої науки, адже постать іконописця Олексія Сокола в радянські часи було штучно вилучено з наукового дискурсу.

Переконана, що дисертація становитиме інтерес для широкого кола дослідників, які звернуться до подальшого вивчення церковного мистецтва Полтавщини, зокрема монастирської іконописної традиції, особливостей іконостасів та їхніх іконографічних програм.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Основні положення наукового дослідження опубліковані в трьох наукових працях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Результати дисертації також було апробовано на шести науково-практичних конференціях.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній праці, повністю висвітлені в наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам п. 8–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження до дисертаційної роботи, дискусійні питання

1. **Техніко-технологічні аспекти іконопису.** У дисертації ґрунтовно розглянуто особливості ікон XIX – початку XX століття, що дає цінні висновки щодо розвитку іконописної традиції цього періоду. Водночас було б корисно детальніше висвітлити технічні аспекти ікон XVII–XVIII століть, розширивши аналіз.
2. **Прикладне дослідження матеріальної структури ікон.** Використані методи аналізу дають важливі результати, проте застосування сучасних технологій, таких як рентгенофлуоресцентний аналіз, спектроскопія чи мікроскопічні дослідження, могло б ще більше поглибити розуміння матеріалів і технік створення ікон.
3. **Розгляд реставраційних процесів.** Хоча тема дисертації не передбачає наявності розділу, який би стосувався реставраційних практик, на мою думку, оскільки авторка за фахом є реставратором, дослідження могло б значно збагатитися включенням окремого розділу, присвяченого питанням реставрації ікон Полтавщини. Аналіз методик консервації та особливостей збереження сакрального мистецтва в регіоні можуть стати темами для подальших досліджень.

Висловлені побажання і зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значущість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної праці.

Висновок про дисертаційну працю

Вважаю, що дисертаційна праця здобувачки ступеня «доктор філософії» Соколової Дарини Костянтинівни «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має вагоме значення для галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

За актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною дисертація повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261 зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувачка Соколова Дарина Костянтинівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,

доцент,

ректор КДАДПМД ім. М. Бойчука

/ /

Олена ОСАДЧА

«13» червня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА
І ДИЗАЙНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА БОЙЧУКА
ЗАСВІДЧУЮ ВІДДІЛ КАДРІВ

П.І.Б. _____
Підпис _____

«__» ____ 20__ р.

